

O'TKIR HOSHIMOVNING "IKKI ESHIK ORASI" ASARINING BADIY TAHLILI

Usarova Laylo Ibragimovna.

O'zbekiston-Finlandiy Pedagogika instituti. O'zbek tili va adabiyoti kafedrasida dotsenti.

Qahramonova Maftuna O'tkir qizi.

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti .Filologiya fakulteti. O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 1-bosqich talabasi.

Annotatsiya: O'tkir hoshimovning "Ikki eshik orasi" asarining badiiy tahlili.

Kalit so'zlar: hikoya, urush yillari, front ortida, o'zbek ayoli, muhabbat, ayriliq, matonar, xalq.

Taniqli o'zbek dramaturgi , hammamizning sevimli adibimiz O'tkir Hoshimovning urush va urushdan keyingi yillar ifoda etilgan "Ikki eshik orasi" asari barcha kitobxonlar qalbidan chuqur joy olgan desak adashmagan bo'lamiz . Asar shu qadar chigal va murakkab vaziyatlarga boyki , unda urush yillari bilan birga ,insonlarning aynan o'sha qora kunlarda chekkan azoblari , bir muhabbatning qayg'uli yakuni, xiyonat va ayriliq ham birgalikda vasf qilinadi. Asardagi obrazlar o'z o'rnida xarakter xususiyatlari ham o'ziga monand tasvirlangan . O'tkir Hoshimovning o'zi ham ushbu asar haqida quyidagicha fikrlarni bildirgan:"Rost bilan yolg'onning o'rtasi – to'rt enlik degan gap bor. Qiziq nega endi oz emas , to'rt enlik ? Gap shundaki, ko'z bila quloqning orasi – to'rt enlik ekan .Eshitganingga emas , ko'rganingga ishon ... Maqsad – shu. Bu kitobdagi ko'p odamlarni o'zim ko'rganman .Ko'plari bilan gaplashganman . Ba'zilarining o'zi bilan , ba'zilarining ..... ruhi bilan.... Ba'zilarini nima gapirgan bo'lsa , shuni qog'ozga tushirdim. Ba'zilarini nima gapirganini emas , nima o'ylaganini yozishga majbur bo'lganman. (Nachora , hamma rost gapiravermaydi. Ammo yolg'on gapirayotgan odam ham ichida , baribir rostini o'ylaydi.)"

Asardagi insonlar hayoti oddiy qishloq tasviri ,mehnatkash insonlar davrasi bilan boshlanadi. Biroq betashvish damlar uzoqqa cho'zilmasligi asar voqealari rivojida ma'lum bo'ladi . Onasidan erta yetim qolgan jajji qizaloq Robiya , “suyanchim bo'ladi”deb katta qilingan sho'x bolakay Kimsan , o'zbek onalariga xos matonatni, insonparvarlikni o'zida namoyon etgan Qora amma obrazlari orqali asar jilolangan va to'la to'kis chiqqan. Asar muqaddimasidan o'qishni boshlagan kitobxon hikoyalar shu tarzda ya'ni Robiya kimsanlarning uyiga kelganidan so'ng o'smir yoshiga yetib bir-birini yoqtirib qoladi , to'ylari bo'ladi va baxtli yashashadi deb o'ylashadi . Ammo ularning baxti boshlanmasdan yakun topadi . Nomi ham o'zi kabi sovuq bo'lgan bu urush ko'pgina mard yigitlar bilan birga front orqasidagi oddiy xalqni ham yostig'ini quritadi. Urush boshlanishi bilan Robiyaning suyuklisi Kimsan ham Qora ammaning joni jigari ukasi ham urushga ketadi . Shomurodning yosh xotini Ra'no esa yolg'iz qoladi . Ayni shu paytda voqealar rivoji boshlanadi . Asar maydoniga Umar zakunchi ismli shafqat bilmas kimsa kirib keladi va diyonatli , o'z tili bilan aytganda “belida belbog'i bor” Orif oqsoqol buvani o'rnini egallaydi . Xalqqa ko'p zahmat chektirgan va ozor bergani yetmagandek, Zakunchi urushga ketgan Shomurodning xotini Ra'noga ham ko'z olaytiradi. Ra'no ham yosh va soddaligi sababli uning gaplariga laqqa tushadi. “ada”siga xiyonat bo'lganini Robiya bilib qoladi . Robiyaning taqdiri ham ayanchli ... Sovchi ustiga sovchi kela boshlanganlagiga qaramay Robiya ularga rad javob berishdan charchamaydi . Ayni shu paytda Uning sevisiga naqadar vafoli ekanligi seziladi.Xalqqa foydasi tegishini xohlagan Robiya Bashoratxon ismli “erkaklardan qolishmaydigan” mard ayolga shogird tushib traktor haydashni o'rganadi.Bu orada Qora ammaning ukasi urushdan bir oyog'i cho'loq holda qaytadi . Ammo Kimsanning daragi chiqmaydi . Aksincha vaqt o'tib undan “qora xat”keladi. Ayni damda yuragi parchalangan mushtipar ona, qalbi titrayorgan , suyganini qaytib ko'rolmasligidan larzaga kelgan chorasiz qizni qanday holda ekanligini tasavvur qilish qiyin... Bo'lgan voqealarga qaramasdan Robiya umidini uzmaydi . Biroq Kimsan kelmaydi... U urushda nemis qo'shinlari boshlig'ini o'ldirib mardlarcha halok bo'ladi. Vaqt o'tib Shomurod Muzaffar ismli o'g'illi bo'ladi va o'ziga qilingan xiyonatni bilib

qoladi . Ra'no esa Umar Zakunchi bilan qochib ketishiga to'g'ri keladi . Muzaffar katta bo'lavergani sayin uni katta qilish , tarbiya qilish qiyinlashib boradi . Shu boisdan Qora amma Robiyani Shomurodga berishga qaror qiladi . Bu bir ona uchun qanchalik qiyin bo'lmasin Qora amma shunday qilishga majbur edi. Asar davomida Qora amma qarori xato bo'lmaganini tushunadi . Kimsan bilan Robiya esa bir-biriga yetishish orzusidan benasib qoladi. Vaqt o'tib Kimsanning haykalini shahar maydonida ko'rgan ona uni bag'riga bosib yig'laydi, Robiya uni tinchlantirishga urinarkan ayni damda o'z ichidan ham zil o'tayotgan bo'ladi . Haykal esa chindan ham Kimsanniki edi . Uning ruhi esa sevgani va volidasini o'z yonida ko'rgach, “ ana oyim! O'n qadam narida , kaftini tizzasiga qo'yib , ma'yus ko'zlarini olisga tikib o'tiribdi. Xuddi eshik oldiga chiqib botib borayotgan quyoshga termilgan ko'yi yo'l poylayotgandek...!” “Onajonim bir hovuch suyak bo'lib qolibdi . Sochlari oppoq... O'shanda vokzalga kuzatib chiqqanida bunchalik emasdi . Faqat ko'zlari o'sha... Boshimni silagan qo'llari o'sha... Uyam meni tanidi. Darrov tanidi! Onamning ko'zyoshi yuzimga tekkanida yupatdim.” “Oyijon! Nega yiglaysiz ? Mana diydor ko'rishdik-ku!” “Sezdim Robiya ham meni tanidi . Yuzini yuzimga qo'yib yig'ladi. U ham o'zgaribdi . Sochlari qandoq uzun edi!”,- degancha qalbidagi mungli so'zlarni izhor qiladi . Asarning ayni shu qismi yozuvchimizning qanchalik so'z mahorati ustasi ekanligini ko'rsatadi. Muallif buni ruh tilidan so'zlagan . Ayni shu yerda inson ruhiyatining tasviriy ifodasini yaqqol ko'rishimiz mumkin. Yuraklarni larzaga keltirgan bunday so'zlar miyadan emas qalbdan chiqadi. Qachonki yozuvchining yuragi so'zlasa uning ifodasi chehrasida namoyon bo'ladi. O'tkir Hoshimov ko'pchilik yoddan o'chmas asar va hikoyalarda ruhiyat orqali so'zlaydi .

Yillar o'tib urush tugaydi . Muzaffarning ukasi Omon dunyoga keladi . Muzaffar katta bo'lib o'qimishli , aqlli , farosatli yigit bo'ladi. Ammo bularning barchasi birvarakayiga sodir bo'lmaydi. Orada qanchadan qancha azoblar tortiladi , ko'z yoshlar to'kiladi , aziz va qadrlil bo'lgan insonlar bu dunyoni tark etishadi. Muzaffarning onasi uni o'zi bilan olib ketishga harakat qiladi ammo bunga erisholmaydi . Boshqalarning qistovi bilan onasini birovga ko'rib kelishga borgan Muzaffarni Ra'no bir necha kun

yashashga ko'ndiradi . Umar zakunchining ahmoq va nodon kimsaligi tufayli bechora yigit kelganiga pushaymon bo'ladi. "Qayoqdan keldi bu Shomurod cho'loqning itvachchasi. Hammasiga manavi jodugar aybdor! Shu chaqirgan !"

Muzaffar shuncha xo'rlanishiga qaramay, Umar Zakunchiga qasd qilishga harakat qilmaydi .

Yoshlikdan sevgan qizi Munavvar o'zining shirxo'rasi ya'ni singlisi bo'lib chiqqani esa taqdirning Muzaffarga qilgan eng katta shafqatsizligidir.

Muzaffar qancha urinmasin bashorat xola qizini unga bermasligi va Muzaffarni uyidan urib haydashini sababi ham shu bo'ladi . Bunga esa onasining shu qatori Umar zakunchining ham aybi bor. Oxir oqibat yigit sevgani Munavvardan ayrilib qoladi.

Suyganidan ayrilgan Muzaffar bunday ayriliqqa chidashi juda qiyin bo'ladi.Chunki har bir inson, albatt , juftisiz ,suyanchig'i va hayotining mazmunisiz yashash mushkul.Asar Munavvarning o'limi bilan yakunlanadi.

Romandan xulosalarimni aytadigan bo'lsam, adib asarni shu darajada mukammal yozganki, bu asarni kitobxon bir marotaba o'qigani bilan anglab mag'zini to'laqonli chaqa olmaydi, qachonki asardagi kichik hikoyalar ketma-ket tahlil qilinsa, mazmun to'laqonli kelib chiqadi. Asardagi barcha ayanchli voqealarning asl sababi urush deb bilaman. Chunki agar misol sifatida aytadigan bo'lsak, Muzaffarning tirik yetim qolishi, kimsanning o'limi sevishgan qalblarning bir-biriga yetisha olmasligi, Orif boboning farzandlari va xotinidan ayrilib oilasi parokanda bo'lishi, komil tabib deb atalgan personajning o'g'lidan ayrilishi, Ra'noning o'z-o'zini pushaymon qildiruvchi ishlari, jamiyatning og'ir ahvolda yashashi va boshqalarning sababi bu urush deb bilaman. "Bir kun urush bo'lgan joydan qirq kun baraka ketadi" deganlaridek ketma-ket urushlar ta'siri bilan xalqning sillasi quriydi. Jamiyatni kim ham eshitardi...?! Faqat buyruq berishdan o'zgasiga yaramaydigan sobiq SSSR xalqni ham molidan qolaversa jonidan ham judo qiladi. O'zbek xalqi sodda va rahmdil xalq. Farzandlari uchun hech nimani ayamaydi. O'zi yemaydi farzandlariga yediradi, o'zi kiymaydi farzandlariga kiydiradi. Buni asardagi Qora amma timsolida ham ko'rishimiz mumkin.Frontda xizmat qilgan o'g'lonlarimiz esa

oilasi bag'ridan kechib, jon berib, jon olib, qon yutib qon kechib, vatanining oilasining sha'ni va himoyasi uchun jang qilishadi. Asar mana shunday voqealar asnosida qurilgan. O'zbek adabiyotining o'lmas va zabardast ijodkori bo'lmish O'tkir Hoshimovning "Ikki eshik orasi" va boshqa asrlariga tan bermaslikning iloji yo'q.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Ikki eshik orasi" romani.
2. O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi-v2. Html
3. Ziyouz.com sayti
4. Fayllar.org sayti
5. Civil.uz sayti